

Селена СтанковићУниверзитет у Нишу
Филозофски факултет**Наташа Живић**Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ФРАНЦУСКА АПСОЛУТНА ДЕТАШИРАНА КОНСТРУКЦИЈА И ЊЕНИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ¹

Сажетак: У раду се, полазећи од налаза С. Анон (Anon, 1989) и Б. Комбета (Combettes, 1998), дескриптивном методом приказује француска апсолутна деташирана конструкција (*la construction absolue détachée*). Будући да у српском језику не постоји њен формални синтаксички еквивалент, путем контрастивне анализе утврђују се структуре које се појављују као преводни еквиваленти датог француског израза, односно као српске алтернативне конструкције; овај, централни, део испитивања заснован је на дефиницијама и објашњењима које нуде граматике српског језика (Пипер и сар., 2005; Стевановић, 1986; Станојчић, 2010). Термин *алтернатива/алтернативан* користи се на два значењска нивоа: а) на првом, српски преводни еквивалент француској деташираној конструкцији посматра се као њена алтернатива будући да српски језик нема такву конструкцију; б) на другом, српски преводни еквиваленти посматрају се као форме које у појединим ситуацијама функционишу као алтернативне једна у односу на другу. Истраживање се спроводи на примерима ексцерпираним из француских књижевних дела и њихових превода на српски језик. Анализа показује да је у испитиваној грађи српска алтернатива француској конструкцији генитивна или инструментална падежна синтагма којом се остварује квалификативна детерминација реченичне предикације са значењем пратеће околности или се постиже квалификација појма у времену вршења радње; осим тога, појављују се и различите реченичне структуре, као и морфосинтаксичке и синтаксичке категорије у служби одредби самосталних и зависних речи.

Кључне речи: апсолутна деташирана конструкција, француски језик, пропратна околност, алтернатива / алтернативне структуре / преводни еквиваленти, српски језик.

1. Увод

Француска апсолутна деташирана конструкција (*la construction absolue détachée*) припада комплексу интерпункцијски и интонацијски издвојених структура морфолошки разноврсних, али повезаних одређеним дистинктивним обележјима међу којима се посебно издвајају следећа: слободна дистрибуција у реченици (почетна позиција, позиција између субјекатске групе и глагола,

позиција иза глагола), функционисање у виду секундарне предикације (спољашњи конституент који пружа додатну информацију о кореферентној номиналној синтагми из главне предикације) и постојање имплицитног референта (као редукована реченица, подразумева референт који би у њеном пуном облику имао функцију субјекта) (Nanon, 1989: 59–85; Combettes, 1998: 9–15). Синтаксички посматрано, апсолутна деташирана конструкција представља двочлани израз – обухвата, с једне стране, именичку групу, а с друге стране, придев или партицип или предлошку синтагму – чији се конституенти налазе у предикативној релацији, нпр. *Elle marchait, la tête haute*; на семантичком плану, њоме се према кореферентном појму показује однос дела према целини при чему се референт одређује у погледу неке особине (делови тела, психичке особине, понашање и сл.) која је присутна само за време вршења радње означене предикатом дате реченице (Nanon, 1989: 87–116; Combettes, 1998: 19–24). У српском језику не постоји формални граматички еквивалент ове француске структуре, нпр. *Elle marchait, la tête haute*. → *Ходала је, уздигнута глава. → Ходала је уздигнуте главе / с уздигнутом главом.

Имајући у виду наведена својства француске апсолутне деташиране конструкције, као и чињеницу да српски језик нема такву синтаксичку структуру, у раду се дескриптивном методом приказује ова француска конструкција и контрастивно се анализирају структуре које се појављују као српски преводни еквиваленти датог француског израза, односно као српске алтернативне конструкције. Термин *алтернатива/алтернативан* користи се на два значењска нивоа: а) на првом, српски преводни еквивалент француској деташираној конструкцији посматра се као њена алтернатива будући да српски језик не располаже таквом конструкцијом; б) на другом, српски преводни еквиваленти посматрају се као форме које у појединим ситуацијама функционишу као алтернативне једна у односу на другу. У раду се полази од хипотезе да ће српски еквиваленти француској апсолутној деташираној конструкцији бити падежне синтагме којима се остварује квалификативна детерминација реченичне предикације или квалификација појма, као и различите граматичке структуре и категорије у служби одредби самосталних и зависних речи. Како би се остварио први постављени циљ, креће се од резултата и закључака које лингвисти Сузан Анон (Suzanne Nanon, 1989) и Бернар Комбет (Bernard Combettes, 1998) дају у својим студијама посвећеним поменутиим француским конструкцијама. Да би се постигао други, главни, циљ, креће се од дефиниција и објашњења која нуде граматике П. Пипера и његових сарадника (Пипер и сар., 2005), М. Стевановића (Стевановић, 1986) и Ж. Станојчића (Станојчић, 2010).

Ово контрастивно истраживање из француског ка српском језику спроводи се на материјалу француских књижевних дела и њихових превода на српски језик. Наиме, анализирану језичку грађу сачињава близу сто педесет примера који су ексцерпирани из следећих романа француских аутора XIX, XX и XXI века: Stendhal, *Le Rouge et le Noir* (Стендал, *Црвено и црно*), Victor Hugo, *Notre-Dame de Paris* (В. Иго, *Богородичина црква у Паризу*), Honoré de Balzac, *Le lys dans la vallée* (О. де Балзак, *Љиљан у доли*), Alain-Fournier, *Le Grand Meaulnes*

(Ален-Фурније, *Велики Мон*), Marcel Pagnol, *La gloire de mon père* (М. Пањол, *Слава мога оца*), Amélie Nothomb, *Le sabotage amoureux* (А. Нотомб, *Љубавна саботажа*), Daniel Pennac, *Aux fruits de la passion* (Д. Пенак, *За плодове страсти*), Andreï Makine, *La musique d'une vie* (А. Макин, *Музика једног живота*).

Осим у двома поменутиим обимнијим расправама, француска апсолутна конструкција и њена подврста – апсолутна деташирана структура – предмет је проучавања у граматичкој и другој лингвистичкој литератури (Riegel, Pellat, Rioul, 2018: 356–357; Grevisse & Goosse, 2008: 283–295; Le Bidois, 1971: 206; Brunot, 1936: 609; Eluerd, 2008: 42–43, 125; Wilmet, 2014: 612–614), као и у многим студијама (нпр. Choi, 1990; Choi-Jonin, 1993; Borillo, 1998; Willems, 1997; Mouret, 2011, итд.) које се баве различитим аспектима овог специфичног синтаксичког споја. За ово истраживање посебно је занимљив чланак Е. Аржоке-Јеремије (Arjosa-Jeremia, 2007) у којем се применом контрастивне методе разматра француска апсолутна деташирана конструкција и њој еквивалентне структуре (уведене предлогом *cu*) у румунском језику. Према урађеним претрагама, у досадашњим лингвистичким истраживањима није било речи о српским кореспондентима француске апсолутне деташиране конструкције.

2. Француска апсолутна деташирана конструкција

Синтаксички израз који се у раду анализира спада у групу структура које С. Анон (1989: 9–10, 59) обједињује заједничким називом *апсолутне конструкције* (*les constructions absolues*). Под овим термином ауторка подразумева конструкције именичке природе и зависног карактера, састављене из два елемента који, међусобно тесно повезани, стоје у односу субјекта и предиката. Први елемент је углавном супстантивна форма, док је други, који је носилац предикативне везе, различите морфолошке природе, али никада се не реализује ни као лични глаголски облик ни као инфинитив. Све апсолутне конструкције С. Анон (1989: 59) разврстава у четири типа, именује их као *les types A, B, C, D* и даје примере за сваки од њих:

1. први тип (le type A) – Marie est assise, *les yeux fermés*;

2. други тип (le type B) – *La porte fermée*, Marie s'en alla;

3. трећи тип (le type C) – Pierre est *torse nu*;

4. четврти тип (le type D) обухвата две врсте апсолутне конструкције за које ауторка даје по један пример – Marie voit un jeune homme *torse nu*. и Ils prennent un bain de soleil, elle en bikini, lui *torse nu*.

Апсолутну деташирану конструкцију С. Анон дефинише као тип А и илуструје је првим примером: Marie est assise, *les yeux fermés* [Марија седи *склопљених очију / са склопљеним очима*].

Заједничка обележја свих апсолутних конструкција су следећа (Nanon, 1989: 59–60): а) формирају лексичко-семантичко језгро и одликују се међусобном зависношћу својих конститутивних елемената; б) обележене су именичким карактером с обзиром на то да не садрже лични глаголски облик; в) неса-

мосталне су и функционишу искључиво унутар реченице², именичке синтагме³ или неке друге апсолутне конструкције⁴; г) представљају резултат редуковања реченице на два елемента који се потом у виду конструкције уклапају у реченицу или у именичку синтагму; д) историјски гледано, све апсолутне конструкције имају заједничко порекло; ђ) функционишу као секундарна предикација унутар примарне реченичне предикације са којом реализују семантичке односе; е) не садрже морфолошке ознаке слагања са конституентом примарне предикације нити са целом реченицом; ж) будући да не садрже глагол у личном облику, не носе ознаке времена, аспекта, начина и дијатезе; з) за примарну предикацију везане су без формалног морфолошког обележја.

Апсолутна деташирана конструкција одређује се као склоп произишао из реченичне структуре са атрибутом објекта – глагол *avoir* + објекат + атрибут објекта: *Marie a les yeux fermés* [Марија има склопљене очи.] – која пак може бити изведена из структуре са атрибутом субјекта: *Les yeux sont fermés* [Очи су склопљене]; због тога се назива атрибутом типом апсолутне конструкције (Hanon, 1989: 14, 91–93; Combettes, 1998: 19–20). Дистинктивна обележја апсолутне деташиране конструкције јесу следећа: а) мобилност у реченици која подразумева могућност заузимања почетне позиције у исказу (нпр. *L'air méprisant, l'homme regardait*), средишње позиције, односно места између субјекта и предиката (нпр. *L'homme, l'air méprisant, regardait*), као и завршне позиције, односно постпозиције у односу на глагол (нпр. *L'homme, regardait, l'air méprisant*); б) на синтаксичком плану, увек обавља секундарну функцију у оквиру реченице доносећи притом нову информацију о кореферентној групи из главне предикације; в) у семантичком смислу, обележена је дескриптивном вредношћу – са кореферентним појмом стоји у односу део–целина; притом, означава особину референта која је присутна само за време вршења радње означене предикатом, што значи да се квалификација појма остварује симултано са главном предикацијом; г) као редукована реченица, настала трансформацијом изворне предикатске реченице, подразумева постојање имплицитног референта који би у њеној пуној форми обављао службу субјекта; д) карактерише кореферентни појам из главне предикације, што значи да главној предикацији приписује неко унутрашње обележје; и др. (Hanon, 1989: 63–79; Combettes, 1998: 10–15, 20–24).

2.1. Структура апсолутне деташиране конструкције

Како то објашњавају С. Анон (1989: 145–152) и Б. Комбет (1998: 22–23), морфолошки лик првог конституента апсолутне деташиране конструкције и субјекта ове предикативне везе увек је именичка синтагма. Именица у њој може бити употребљена без детерминанта:

- (1) Elle s'arrêta, *bouche ouverte*. (FP197)
- (2) Deux soldats, *chapka rejetée sur la nuque, capote déboutonnée*, se frayent un passage à travers la masse de corps recroquevillés. (MV14)
- (3) Paul arrivait, *pieds nus* [...]. (GP20)

- (4) *Maîtres, enfants, domestiques, tous s'agenouillèrent, têtes nues [...]. (LV295)*

као и са детерминантом који се најчешће појављује у виду одређеног члана:

- (5) *Le maraud était assis sur une table, les jambes croisées, le doigt en l'air et faisait d'une voix haute distribution de sa science [...]. (NDP548)*
(6) *Meaulnes s'assit à sa place, le haut de ses manches décousu et défroncé. (GM38)*

Осим одређеног члана, на тој позицији може се налазити неодређени члан или присвојни детерминант⁵:

- (7) *[...] j'y vis la comtesse assise dans l'embrasure de la fenêtre, un mouchoir sur la figure. (LV357)*
(8) *[...] qui se hâtait de terminer son repas, son chapeau de feutre sur la tête et sa serviette fixée à son gilet. (GM91)*
(9) *[...] il se tenait piteusement la tête basse, sa selle à demi dessablée sur le dos, une patte repliée sous son ventre et toute tremblante. (GM207)*

као и неодређени детерминант:

- (10) *Tout le sang à la figure, Yvonne de Galais était étendue, la tête renversée comme la veille. (GM243)*

Семантички посматрано, први конституент апсолутне деташиране конструкције успоставља посесивни однос са именичким појмом из примарне предикације. Ради се о односу дела према целини и посебно о посесивности неотуђивог карактера која изразито карактерише овај тип апсолутне конструкције. При томе се најчешће исказује привремено својство кореферентног појма, односно обележје датог појма присутно само за време вршења радње означене предикатом примарне предикације⁶ (Hanon, 1989: 102–108, 137–139; Combettes, 1998: 21). Тако се на позицији субјекта апсолутне деташиране конструкције најчешће налазе изрази који означавају делове тела човека или живог бића уопште:

- (11) *Alors la bonne, les mains jointes, et les yeux au ciel, s'écria, pâmée [...]. (GP74)*
(12) *[...] le cheval devait avoir un nerf foulé [...] il se tenait piteusement la tête basse [...] une patte repliée sous son ventre et toute tremblante. (GM207)*

интелектуалне и менталне карактеристике личности, понашање:

- (13) *Mes parents attendent toujours les bagages, l'air un peu accablé. (SA11)*
(14) *Je descendis, l'âme émue, au fond de cette corbeille [...]. (LV45)*
(15) *Je vins, le cœur pénétré de crainte, et voulus lui ôter son mouchoir de force [...]. (LV357)*
(16) *Elle me regarda, l'air poli et absent, ce qui constituait une réponse éloquente, et*

⁵ Више о семантичким нијансама исказаним употребом одређеног члана, неодређеног члана и посесива, в. у књизи С. Анон (Hanon, 1989: 99–102, 139–144). О изостављању и употреби члана, као и о употреби посесива када предикат секундарне предикације има партиципску форму, в. детаљније код Б. Комбета (Combettes, 1998: 23).

⁶ У појединим контекстима, нпр. у навођењу карактерних црта једне особе, апсолутна деташирана конструкција се користи и као средство изражавања квалификације перманентног типа.

continua à marcher. (SA120)

(17) M. le curé nous regarda un instant, *les yeux clignés* : puis il s'avança [...]. (GP77)

делове одеће, делове који припадају неком другом живом бићу или предмету:

(18) L'oncle Jules, en bras de chemise, *les manches retroussées*, finissait le déchargement de ses meubles [...]. (GP34)

(19) Le paysan est toujours là, immobile, entêté, *son chapeau à la main*, comme quelqu'un qui demande justice. (GM27)

(20) [...] le cheval devait avoir un nerf foulé, quelque chose de brisé peut-être, car il se tenait piteusement la tête basse, *sa selle à demi dessanglée sur le dos* [...]. (GM207)

као и различите предмете које особа користи:

(21) [...] on avait vu M. Arnaud souriant, la poitrine bombée, *une gaule dans sa main gauche*, le bras droit levé vers le ciel [...]. (GP75)

(22) [...] il était là, beau, vivant, revêtu de son éclatante livrée, *la plume en tête, l'épée au côté* ! (NDP474)

Други конституент апсолутне деташиране конструкције (Hanon, 1989: 71–77, 152–155; Combettes, 1998: 19–20, 22–24), односно предикат секундарне предикације има разноврсни морфолошки израз, али никада није лични глаголски облик нити инфинитив:

(23) [...] l'archidiacre ne vit plus que l'homme rouge et jaune, qui, pour gagner à son tour quelques testons, se promenait autour du cercle, *les coudes sur les hanches, la tête renversée, la face rouge, le cou tendu*, avec une chaise entre les dents. (NDP337)

То, дакле, може бити придев (придевска група):

(24) Il montra le déménageur [...] et s'approchait en titubant de la voiture, les yeux rougis et *l'haleine courte*. (GP34)

(25) Parfois, un paysan chinois, *l'air prodigieusement vide*, venait regarder flotter les deux choses blanches. (SA64)

партицип презента или партицип перфекта (сам или са допуном):

(26) La comtesse gisait, *le corps affaissé, les bras pendants*, sur un fauteuil sale [...]. (LV341)

као и предлошка синтагма:

(27) [...] l'ex-lieutenant du 96e, assis depuis une heure, les jambes écartées, *les mains sur les cuisses*, et *les coudes en dehors*, décida que son ami M. Sorel n'était point fait pour chercher une querelle [...]. (RN586)

3. Преводни еквиваленти француске апсолутне деташиране конструкције у српском језику

А) Према резултатима истраживања, нешто више од трећине ексцерпираних примера са француском апсолутном деташираном конструкцијом за српски преводни еквивалент добија супстантивну синтагму са квалификативним генитивом⁷ и то у његовом основном семантичком типу. Ради се о генитивном обрту којим се, како то објашњава *Синтакса савременога српског језика: проста реченица* (Пипер и сар., 2005: 159), именички појам одређује према некој особини или се пак реченична предикација одређује према начину реализације радње. Највећи број забележених примера садржи квалификативни генитив са обавезним детерминатором који стоји уз глагол и обавља функцију квалификативног детерминатора. Реченична предикација се детерминише путем квалификације именског појма који са субјектом предикације стоји у релацији *посесум – посесор* и уз присуство обележја пратеће околности.⁸

- (28) Elle s'arrêta et me regarda, *l'air patient*, comme on regarde un pauvre qui va faire son numéro. (SA121) – Застала је и погледала ме, *стрпљивог изгледа*, као што се гледа у просјака који се спрема да изведе своју тачку. (ЈС118)
- (29) C'était Ganache qui la commandait doucement, à petits coups de baguette, en regardant vers nous d'un air inquiet, *la bouche ouverte, les yeux morts*. (GM130) – Звекан јој је наређивао благо, славим ударцима штапића, гледајући забрињено у правцу нас, *отворених уста, туна погледа*. (ВМ127)
- (30) Elle [...] se baissa, et se redressa, avec un petit poignard à la main [...] ; irritée et fière, *les lèvres gonflées, les narines ouvertes, les joues rouges comme une pomme d'api, les prunelles rayonnantes d'éclairs*. (NDP140) – [...] саже се и исправи се с малим ножем у руци [...] љутита и поносите, *стиснутих усана, раширених ноздрва, румених образа као румена јабука, очију у којима су севале муње*. (БЦП165–166)
- (31) [...] triste comme elle, *l'âme rembrunie*, je trouvais en ce moment la vallée au ton de mes idées. (LV248) – [...] тужан као и она, *тмурне душе*, нађох да је тога тренутка долина у складу са мојим мислима. (ЈД160)
- (32) Mais elle ne dit rien [...] jusqu'à ce qu'ils s'en aillent, *les mains vides, le visage clos, chou blanc, rien trouvé, fumasses*. (FP139) – Али она ништа не каже [...] све док не оду, *празних руку, намрачених лица, ћорак, ништа нађено, бесни*. (ПС111)

У једном примеру из испитиване језичке грађе уочен је супстантивни обрт са генитивом у служби квалификативног идентификатора – генитив са обавезним детерминатором који стоји уз именицу као одредба појма у смислу неке особине:

- (33) L'oncle Jules, en bras de chemise, *les manches retroussées*, finissait le déchargement de ses meubles [...]. (GP34) – Теча Жил, само у кошуљи *заврнутих рукава*, приводио је крају истовар свог намештаја [...]. (СО83)

⁷ За овај семантички тип генитива лингвисти М. Стевановић (1986: 191–192), М. Ивић (1956) и Ж. Станојчић (2010: 328) користе термин *квалитативни генитив*.

⁸ Генитивни именички склоп се може парафразирати у виду клаузе са везником *и при том* и са значењем пратеће околности (Пипер и сар., 2005: 159).

Б) По учесталости у испитиваној грађи, као следећа српска структура алтернативна француској апсолутној конструкцији истиче се номинална синтагма у инструменталу – готово четвртина ексцерпираних француских примера реализује се у српском језику као инструментални падежни спој. Најзаступљенији тип је инструментал пропратне околности⁹ који, према дефиницији у консултованој граматичкој литератури (Пипер и сар., 2005: 258–260), стоји уз глагол вршећи функцију квалификативног детерминатора и подразумевајући значење пропратне околности. Међу инструменталним синтагмама овог реда, у знатној мери преовладава инструментал „карактеристичне појединости” (Пипер и сар., 2005: 259–260). Ту се, пре свега, издваја модел који садржи инструментал са предлогом *c(a)* и са обавезним детерминатором; њиме се обележава неогуђиви део тела живог бића који се у моменту реализације глаголске радње налази у одређеном стању или има одређено својство и на тај начин исказује околност која прати предикацију.¹⁰

- (34) Je m’*étendis* sur le dos dans l’herbe douce, *les mains croisées sous ma nuque*. (GP67) – Испружих се на леђа у меку траву, *с рукама прекритеним испод темена*. (CO162)
- (35) Le Petit et Jérémy ruant dans les bras de Simon, Clara debout, immobile, *les yeux sur la caravane* [...]. (FP103) – Малиша и Жереми ритајући се у Симоновим рукама, Клара стојећи, непомична, *са очима на приколици* [...]. (PC11)
- (36) Et je l’*écoutais* sans rien répondre, *le cœur tout gonflé de sanglots*... (GM232) – И ја сам је слушао не одговарајући ништа, *са срцем пренуним јецаја*... (BM226)

У појединим случајевима из анализиране грађе уочава се да инструментал „карактеристичне појединости”, као српски преводни еквивалент, тј. алтернатива француској апсолутној деташираној конструкцији, може заменити квалификативни генитив у функцији квалификативног детерминатора као алтернативну структуру. Такву могућност нуде примери (29), (30) и (32).

Осим наведеног, у испитиваном материјалу се као алтернативна структура француској апсолутној деташираној конструкцији појављује и модел инструментала „карактеристичне појединости”. У њему именица са предлогом *c(a)* означава предмет и као обавезни детерминатор има именицу у локативној форми и у функцији локализатора. Квалификација реченичне предикације реализује се уз значење околности присутне само за време вршења радње:

- (37) Le Petit et Jérémy ruant dans les bras de Simon, Clara debout, immobile [...]
l’appareil photo à la main, mais n’osant pas photographier [...]. (FP103) – Малиша

⁹ Ову падежну инструменталну везу М. Стевановић (1986: 456–459) и М. Ивић (1956) називају *квалитативним инструменталом*. Говорећи о њој, М. Стевановић посебно указује на синтаксичку сродност и додирне семантичке црте квалитативног генитива и квалитативног инструментала. Питања односа ова два квалитативна падежна облика детаљно је расветлила М. Ивић наглашавајући то да се домени њихове употребе не поклапају у потпуности и да нису једнаке ширине, као и то да је њихова паралелна употреба могућа само у малом броју ситуација.

¹⁰ Исто као и квалификативни генитив у служби квалификативног детерминатора, поменути инструментални израз могао би бити замењен клаузом са везником *и при том* и са обележјем пропратне околности (Пипер и сар., 2005: 259).

- и Жереми ритајући се у Симоновим рукама, Клара стојећи, непомична, [...] *sa photo aparatom у руци*, али не усуђујући се да фотографише [...]. (ПС11)
- (38) Je m'élançai dans le salon, j'y vis la comtesse assise dans l'embrasure de la fenêtre, *un mouchoir sur la figure*. (LV357) – Појурих у салон и тамо спазих грофицу како седи у прозорском оквиру, *са рупцем на лицу*. (ЉД229)
- (39) [...] on avait vu M. Arnaud souriant, la poitrine bombée, *une gaule dans sa main gauche* [...]. (GP75) – [...] видели смо г. Арноа насмешеног, испршених груди, *с удицом у левој руци* [...]. (СО181)

Анализа корпуса указује и на појављивање основног семантичког типа инструментала пропратне околности којим се предикација одређује или посредством околности присутне у току реализације глаголске радње или посредством особине која квалификује агенс током реализације радње (Пипер и сар., 2005: 258–259). У ексцерпираном примеру инструментална синтагма означава околност везану за агенс док врши радњу:

- (40) La porte refermée, je restai un instant sur le perron, *le cœur serré*, dans un désarroi absolu [...]. (GM228) – Кад се врата затворише, остадох тренутак на степеницама, *са зењом у срцу*, у потпуној пометњи [...]. (ВМ221)

Када је реч о осталим инструменталним структурама којима се преноси француска апсолутна деташирана конструкција и које се понашају као алтернатива овом француском синтаксичком изразу, уочена су два семантичка модела овог падежа – један у функцији објекта помоћу којег се врши радња, а други са значењем инструмента, тј. средства или оруђа којим агенс реализује радњу. Први је објекатски инструментал – по правилу, слободни инструментал који стоји уз глаголе кретања а његов лик има појам који означава интегрални део живог бића, односно орган који се покреће деловањем агенса, понекад тај појам може бити и неки предмет (Пипер и сар., 2005: 242–244). У анализираном материјалу, појам у инструменталу објекта део је човековог тела:

- (41) Puis il cracha dans ses mains, rentra la tête dans ses épaules, et *les deux bras en avant*, il s'arc-bouta contre l'arrière du chariot [...]. (GP30) – Затим плуну у шаке, увуче главу у рамена и *обема испруженим рукама* одупре се о задњи део кола [...]. (СО73)

Други модел је „инструментални” инструментал или инструментал оруђа / средства и то његов семантички тип који *Синтакса савременога српског језика: проста реченица* (Пипер и сар., 2005: 260–261) именује као спроводнички инструментал. Ради се о слободном инструменталу који је друга реакцијска допуна прелазном глаголу уз који стоји слободна акузативна форма са службом директног објекта. У инструменталу се налази појам-спроводник, односно инструмент, оруђе или средство којим агенс врши радњу и који са агенсом чини јединство за време вршења те радње. У испитиваном материјалу појам-спроводник означава интегрални део људског тела:

- (42) *Les deux mains en avant*, j'écartais les térébinthes, et les genêts [...]... (GP71) – *Обеа испруженим рукама* разгртао сам смрдљике и жутиловке [...]... (СО172)

В) На основу анализа корпуса, констатује се да се након генитивних и инструменталних израза, фреквентношћу у транспоновању француске апсолутне деташиране конструкције издвајају придеви који се у синтагмама употребљавају као одредбе самосталних (именских) речи. У овој серији форми алтернативних француској апсолутној деташираној конструкцији, својом учесталашћу посебно се истиче апозитивна одредба, односно апозитив који, како то дефинишу граматике М. Стевановића и Ж. Станојчића (Стевановић, 1986: 56–58; Станојчић, 2010: 313; в. исто тако Пипер и сар., 2005: 72–73), подразумева употребу придева у одредбеној служби раније одређених појмова. Идентично француској апсолутној деташираној конструкцији, ова накнадно додата одредба је од речи коју одређује одвојена паузама у говорном и запетама у писаном језику. Слично француском оригиналу, српски преводни еквивалент често је везан за радњу исказану предикатом и означава привременост њиме означеног својства:

- (43) Paul arrivait, *pieds nus*, pour savoir ce qui se passait et il demanda [...]. (GP20)
 – Пристизао је Пол, *босоног*, да сазна шта се догађа, и запита [...]. (CO49)
 (44) Le vieux richeur у était aussi, à quelques pas, *la tête nue*. (LV487) – И стари
 учитељ јахања се налазио ту, на неколико корака, *гологлав*. (ЈД309)
 (45) J’arrivais au-devant de ma bien-aimée, *l’air terriblement grave*, et je disais [...]. (SA51)
 – Прилазила бих мојој драгој и, *ужасно озбиљна*, говорила јој [...]. (ЈС49)

У анализираној грађи осим на месту апозитива, придев се као српски преводни еквивалент и алтернатива француској апсолутној деташираној конструкцији, појављује и у служби конгруентне одредбе већ познатих, одређених појмова. Таква одредба се нарочито карактерише тиме да означава квалификацију датог појма актуелну у тренутку вршења радње означене глаголом у предикату. Овај реченични конституент М. Стевановић (1986: 54–56) и Ж. Станојчић (2010: 313–314) називају атрибутско-прилошком одредбом, док П. Пипер и његови сарадници за њега употребљавају термин *предикативни атрибут* (Пипер и сар., 2005: 513–516). Такву привремену карактеристику – спољашњу особину или психофизиолошко стање – појма уз чије име стоји, актуелну само током реализације предикатове радње означава придев у следећим ексцерпираним примерима:

- (46) Vous êtes donc par-là ? cria le comte qui venait à nous, *la tête nue*. (LV329–330)
 – Зар сте тамо? викну гроф који је *гологлав* ишао према нама. (ЈД212)
 (47) Je descendis, *l’âme ét nue*, au fond de cette corbeille [...]. (LV45) – *Узбуђен* сиђох до дна ове цветне леје [...]. (ЈД32)

Г) Анализа корпуса указује на то да се српска алтернатива француској апсолутној деташираној конструкцији изражава и двема одредбама глагола у предикату – глаголским прилогом садашњим и глаголским прилогом прошлим¹¹. При томе, радња означена личним глаголским обликом у предикату овим се одредбама одређује према начину на који се реализује. Осим тога, радња означена овим формама потпуно је истовремена са радњом глагола у личном глаголском облику, што је очекивано будући да оригинална француска струку-

¹¹ Детаљно о овим облицима в. Стевановић, 1986: 735–759 и Станојчић, 2010: 379–382.

ра изражава квалификацију присутну у време вршења предикатове радње. Ово показују забележени примери како у случају глаголског прилога садашњег, као у примерима (48) и (49):

- (48) *L'une d'elles, à demi retournée, un peu penchée, écoutait sa compagne qui lui donnait de grandes explications, le doigt levé.* (GM61) – Једна од њих, упола окренута, мало погнута, слушала је како јој њена другарица, *подижући прст*, нешто надугачко објашњава. (BM62)
- (49) *Les dents serrées de rage et les yeux ouverts vers le ciel sillonné par la foudre : je mériterais d'être submergé [...].* (RN416) – *Стежући зубе од беса и гледајући у небо избраздано муњама*, Жилијен узвикну: „Заслужио бих да се утопим ако заспим за време буре.” (ЦЦ220)

тако и у реченицама са глаголским прилогом прошлим, као у примерима (50) и (51):

- (50) *À son entrée, Meaulnes leva la tête et, les sourcils froncés, cria aux gars qui se précipitaient sur le poêle [...].* (GM37) – Кад он уђе, Мон подиже главу и, *набравши обрве*, довикну дечацима који су јурили према пећи [...]. (BM41)
- (51) *M. le curé nous regarda un instant, les yeux clignés : puis il s'avança [...].* (GP77) – Господин свештеник нас осмотри један трен *зажмируивши*, а затим нам приђе [...]. (CO187)

Д) Према спроведеном истраживању, француска апсолутна деташирана конструкција преноси се на српски језик и уз помоћ реченичних структура. Међу овим алтернативама француској конструкцији преовладавају независне реченице, прецизније, саставне (копулативне) напоредно-сложене реченице чија је формална ознака везник *и*. Реч је, дакле, о подврсти саставних реченица које, како се то описује у граматикама (Стевановић, 1986: 781–797; Станојчић, 2010: 389–391), осим тога што означавају радњу, стање или збивање истог смера, означавају и симултаност, узастопност вршења радњи, подударане субјекта, објекта, одредбе, итд. У саставним реченицама из анализираног материјала радње исказане предикатима реализују се као истовремене, напоредне. Овај резултат је разумљив с обзиром на значење француског оригинала:

- (52) *Les mains dans les poches, il grelottait.* (GM218) – *Руке је држао у џеповима и цвекотао је.* (BM211)
- (53) *Il parlait à Julien, le corps à demi tourné.* (RN636) – Разговарао је са Жилијеном *и био упола окренут.* (ЦЦ344)
- (54) *Les joues et le front rouge sombre, les yeux par instants révoltés, comme quelqu'un qui étouffe, elle se défendait contre la mort avec un courage et une douceur indicibles.* (GM243) – *Образи и чело били су јој тамноцрвени, очи на махове преврнуте*, као код неког ко се гуши; борила се против смрти са неизрецивом храброшћу и благошћу. (BM236)

Осим саставних реченица, присутне су и супротне (адверсативне) напоредно-сложене реченице у оквиру којих је, по дефиницији (Стевановић, 1986: 798–813; Станојчић, 2010: 392–394), оно што се износи у другој по реду простој реченици супротно оном што се износи у првој реченици или је пак непо-

дударно са оним што се казује у првој. Примери из српског преводног корпуса обухватају супротне реченице са везником *a* који повезује неподударне реченичне елементе:

- (55) *Comment ! vous n'appellerez pas, dit-elle en se levant et les yeux étincelants de colère, et pourquoi, s'il vous plaît ?* (RN1041) – Како! нећете се жалити, рече она подигавши се, *a* очи су јој сијале од гнева, а зашто, молим вас? (ЦЦ567)
- (56) *Ayant retiré sa ceinture, il se recroquevilla dans sa blouse, les genoux au ventre.* (GM58) – Скинувши појас, он се згрчи под својом блузом, *a* колена поне до трбуха. (BM57)

Како то објашњава М. Стевановић, реченице са везником *a* су најизразитије супротне реченице; међутим овај везник има и саставно значење, те се користи и за означавање копулативног карактера напоредних реченица при чему је замењив везником *и* (Стевановић 1986: 799, 803). Имајући то у виду, реченице из примера (55) и (56), у којима се осећа саставни карактер међуреченичног односа, могле би бити анализирани двоструко: на синтаксичко-семантичком плану као супротне, а на плану смисла и њиховог односа као копулативне реченице у којима се казују истовремене радње. На основу тога, може се закључити да у анализираној грађи при преношењу француске апсолутне деташиране конструкције, копулативна и адверсативна реченица понекад функционишу као реченичне форме алтернативне једна према другој.

Резултати анализе показују исто тако да се у појединим случајевима као алтернативна форма реченичној конструкцији може употребити глаголски прилог, као у примерима (52) и (56).

Истраживање показује исто тако да се као алтернатива француској апсолутној деташираној конструкцији појављују и српске зависне реченице. У анализираној грађи присутне су две врсте зависних реченица одредбеног карактера: последична (консекутивна) и временска (темпорална) реченица¹². У следећем примеру из ексцерпираниог корпуса консекутивна реченица је за управну везана везничким скупом *корелативна реч + да*. Уз означавање последице, овом се реченицом јасно одређује и начин на који се врши радња главне реченице:

- (57) *Mon père y posa ma mère, les jambes pendantes [...].* (GP29) – Отац ту постави мајку тако да су јој ноге висиле [...]. (CO72)

Наредни пример из анализиране грађе садржи временску реченицу са везником *док* која означава да се радња главне реченице одвија истовремено са радњом зависне реченице:

- (58) *Je mangeai gravement la seconde moitié de l'orange, puis, les mollets brûlants et les pieds meurtris, je m'élançai au pas de course sur la faible pente du plateau.* (GP71) – Озбиљно поједох другу половину наранџе, затим, *док су ме листови пекли, а рањена стопала бридела*, винух се трчећим кораком низ благи нагиб висоравни. (CO172)

¹² Више о последичним и временским реченицама в. Стевановић, 1986: 869–885, 898–902 и Станојчић, 2010: 398–399, 410.

Ђ) Анализа српског материјала указује и на то да се у својству преводних еквивалената француској апсолутној деташираној конструкцији појављују и глаголске одредбе¹³. Тако се, у неколико забележених примера, као алтернатива испитиваној француској конструкцији, појављују следеће српске граматичке категорије:

– прилог, као синтаксичка категорија одредбе глагола за начин:

(59) Elle me regarda, *l'air poli et absent*, ce qui constituait une réponse éloquente [...]. (SA120) – Погледала ме је, *учтиво и одсутно*, што је био довољно речит одговор [...]. (ЉС117)

(60) Ah ? fis-je, *l'air de rien*, ne pouvant encore croire à ce salut de dernière seconde. (SA62) – А – рекох, *тек тако*, не могавши још да поверујем у овај спас у задњи час. (ЉС61)

– именичка синтагма у зависном падежу, као морфосинтаксичка категорија са функцијом прилошке одредбе за начин:

(61) Parfois, un paysan chinois, *l'air prodigieusement vide*, venait regarder flotter les deux choses blanches. (SA64) – Понекад би неки Кинез, *у својој чудесно празној појави*, пришао да осмотри те две бледолике ствари које су се ту праћале. (ЉС62)

4. Закључак

Контрастивна анализа француско-српског језичког материјала показује да се у српском језику недостатак директног синтаксичког еквивалента француске апсолутне деташиране конструкције надомешћује употребом синтаксичких јединица различитог типа. Уопште узев, њима се, као алтернативом овој специфичној француској структури и истовремено као облицима који су понекад алтернативни један према другом, глаголска радња детерминише према начину реализације уз обележје пратеће околности и уз значење напоредности двеју предикација или се, пак, један појам одређује према некој привременој особини, односно својству присутном само за време реализације предикатове радње; то значи да је почетна хипотеза овог истраживања потврђена. Прецизније речено, користе се следећи падежни склопови, реченичне структуре, морфосинтаксичке и синтаксичке категорије наведене према учесталости у појављивању:

- квалификативни генитив у функцији квалификативног детерминатора реченичне предикације, као и у служби квалификативног идентификатора;
- инструменталне синтагме: а) пре свих, инструментал пропратне околности са службом квалификативног детерминатора реченичне предикације и уз обележје пратеће околности; б) објекатски инструментал,

¹³ Детаљније о глаголским одредбама в. Стевановић, 1986: 65–72; Станојчић, 2010: 315–317; Пипер и сар., 2005: 511–513.

- у функцији објекта којим се врши радња; в) „инструментални” инструментал у својству оруђа или средства којим се реализује радња;
- придев као апозитив и атрибутско-прилошка одредба којима се постиже квалификација појма актуелна само за време вршења радње означене глаголом у предикату;
 - глаголски прилог садашњи и глаголски прилог прошли којима се радња глагола у личном глаголском облику одређује по начину и са њоме се исказује симултаност;
 - реченичне конструкције у оквиру којих се издвајају саставне напоредно-сложене реченице које означавају симултане радње, а појављују се и супротне напоредно-сложене реченице, као и зависне реченице одредбеног карактера – последична и временска реченица;
 - прилози и падежни облици самосталних речи као начинске одредбе глагола у предикату.

Литература

- Ивић, М. (1956). Однос између квалитативног генитива и квалитативног инструментала. *Наш језик*, Нова серија, VII, св. 7–10, 260–269.
- Пипер, П., Антонић, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Љ., и Тошовић, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.
- Станојчић, Ж. (2010). *Грамматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
- Стевановић, М. (1986). *Савремени српскохрватски језик. Граматички системи и књижевнојезичка норма II. Синтакса*. (4. изд.). Београд: Научна књига.
- ***
- Arjoca-Ieremia, E. (2007). Remarques sur certaines constructions absolues du français et les constructions équivalentes du roumain. In : N. Flaux, D. Stosic (Éds), *Les constructions détachées entre langue et discours* (pp. 207-227). Arras : Artois Presses Université.
- Borillo, A. (1998). La construction absolue méronymique. In : M. Forsgren, K. Jonasson, H. Kronning (Éds), *Prédication, assertion, information* (pp. 81-92). Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis.
- Brunot, F. (1936). *La pensée et la langue. Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français* (3e éd.). Paris : Masson et Cie.
- Choi, I. (1990). *Étude des compléments de manière non prépositionnels du type « les yeux fermés »*. Thèse de doctorat en Lettres, Soutenue en 1990. Marseille : Université Aix-Marseille 1.
- Choi-Jonin, I. (1993). Que cache et que relève l'analyse par ellipse : le cas de la construction absolue du type *les mains dans les poches*. *Travaux de linguistique et de philologie XXXI*, 271-283.

- Combettes, B. (1998). *Les constructions détachées en français*. Paris : Éditions Ophrys.
- Eluerd, R. (2008). *Grammaire descriptive de la langue française*. Paris : Armand Colin.
- Grevisse, M., & Goosse, A. (2008). *Le Bon usage. Grammaire française* (14e éd.). Bruxelles : De Boeck–Duculot.
- Hanon, S. (1989). *Les constructions absolues en français moderne*. Louvain–Paris : Éditions Peeters.
- Le Bidois, G., & Le Bidois, R. (1971). *Syntaxe du français moderne. Ses fondements historiques et psychologiques*. Tome premier (2e éd.). Paris : Éditions A. et J. Picard.
- Mouret, F. (2011). Deux types de constructions absolues dans *La Jalousie* de Robbe-Grillet. *L'information grammaticale* 128, 51-56.
- Riegel, M., Pellat, J.-Ch., & Rioul, R. (2018). *Grammaire méthodique du français* (7e édition). Paris : Quadriga – PUF.
- Willems, D. (1997). Recherches en syntaxe verbale : quelques remarques sur la construction absolue. *Travaux de Linguistique* 5, 113-125.
- Wilmet, M. (2014). *Grammaire critique du français* (5e éd.). Louvain-la-Neuve : De Boeck / Duculot.

Грађа

- БЦП: Igo, V. (1953). *Bogorodičina crkva u Parizu* (Prevod D. Đokić). Beograd: Novo pokolenje.
- ВМ: Ален-Фурније (2006). *Велики Мон* (Превод Р. Димитријевић). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ЉД: Балзак, О. де (1951). *Љиљан у доли* (Превод М. Ђорђевић). Београд–Загреб: Култура.
- ЉС: Notomb, A. (2004). *Ljubavna sabotaza* (Prevod I. Šepić). Beograd: Paideia.
- МЖ: Makin, A. (2004). *Muzika jednog života* (Prevod A. Moralić). Beograd: Paideia.
- ПС: Penak, D. (2003). *Za plodove strasti* (Prevod G. Gordić). Beograd: Plato.
- СО: Пањол, М. (1993). *Слава мога оца* (Превод М. Вукмировић). Београд: Српска књижевна задруга – Дечје новине.
- ЦЦ: Stendal (1976). *Crveno i crno* (Prevod M. Jovanović). Subotica: Minerva.

- LV: Balzac, H. de (1966). *Le lys dans la vallée*. Nancy : Le Trésor des lettres françaises.
- GM: Alain-Fournier (2007). *Le Grand Meaulnes* [PDF file]. Преузето са https://www.ebooksgratuits.com/pdf/fournier_meaulnes.pdf (Оригинална верзија објављена 1913).
- NDP: Hugo, V. (1831). *Notre-Dame de Paris*. Paris : Charles Gosselin.
- MV: Makine, A. (2001). *La musique d'une vie*. Paris : Éditions du Seuil.
- SA: Nothomb, A. (1993). *La Sabotage amoureux*. Paris : Édition Albin Michel.
- GP: Pagnol, M. (1957). *La gloire de mon père*. Paris : Édition de Fallois.

FP: Pennac, D. (1999). *Aux fruits de la passion*. Paris : Gallimard.

RN: Stendhal (1927). *Le Rouge et le Noir*. Paris : Le Divan.

Selena Stanković

Nataša Živić

THE FRENCH ABSOLUTE DETACHED STRUCTURE AND ITS SERBIAN EQUIVALENTS

Summary

The paper, based on the findings of S. Anon (Hanon, 1989) and B. Combettes (1998), shows the French absolute detached construction (la construction absolue détachée) through a descriptive method. Since there is no formal syntactic equivalent in the Serbian language, contrastive analysis is used to define the Serbian translation equivalents of the given French expression, that is, a Serbian alternative construction. This central part of the examination is based on definitions and explanations offered by Serbian language grammars (Piper et al., 2005; Stevanović, 1986; Stanojčić, 2010). The term *alternative* (n., adj.) is used on two levels of meaning: a) the Serbian translational equivalent of the French detached construction is considered as its alternative since the Serbian language does not have such a construction; b) Serbian translational equivalents are viewed as forms that in some situations function as alternatives to each other. The research is conducted with excerpts from French literary works and their translations into Serbian. The analysis shows that the Serbian alternative to the French construction is a genitive or instrumental case syntagm which achieves a qualitative determination of sentence predication with the meaning of the accompanying circumstance or qualifies the term at the time of the action; additionally, different syntactic structures, as well as morphosyntactic and morphological categories, appear in the service of independent and dependent word definitions.

selena.stankovic@filfak.ni.ac.rs

natasa.zivic@filfak.ni.ac.rs